

פרקים יא-יב: יפתח

חז"ל כינו את יפתח "קל שבקלים":

"יפתח בדורו כשמואל בדורו, שאפילו קל שבקלים, ונתמנה על הציבור, הרי הוא כאביר שבאבירים". (ראש השנה כ"ה, ע"ב) ואולם עיון בדבריו של יפתח מגלה לנו שהכינוי "קל שבקלים" הוא הערכה יחסית לשופטים אחרים, שכן הוא מרבה להזכיר בדבריו שם שמים:

" וַנִּתֵּן ה' אוֹתָם לְפָנָיו" (ט)

"וַיִּדְבֹר יַפְתָּח אֶת-כָּל-דְּבָרָיו לְפָנָיו ה' בְּמִצְפָּה" (י"א)

וכך גם בדבריו למלך עמון (כא, כג, כד, כז). וכן נאמר עליו " וַתְּהִי עַל-יַפְתָּח רוּחַ ה' " (כט).

מאידך, שני אירועים בפרקים אלו מקשים עלינו בהערכה חיובית לדמותו של יפתח: מלחמתו נגד בני אפרים, סיפור הנדר. במהלך ההוראה נדון בפנים השונות, המנוגדות לעיתים, של יפתח. נוכל להסתייע בהשוואות לשופטים קודמים, כדי לחדד את המאפיינים המיוחדים לדמותו, ולהבין את מקומו ברצף הכולל של ספר שופטים.

שאלות מכוונות הוראה

- מהם המאפיינים המייחדים את יפתח כשופט? מה מקומו של יפתח בתוך הרצף הכולל של ספר שופטים?
- הכתוב מפרט באריכות את פנייתו של יפתח למלך עמון. מה מלמדת אותנו פנייה זו?
- מה היתה כוונתו של יפתח בנדרו, ובאיזה אופן מומש הנדר? מה נוכל ללמוד על יפתח מתוך סיפור הנדר?
- מלחמתו של יפתח בבני אפרים, מביאה אותנו להתנהגותו של גדעון מול מתנגדיו. מהן התובנות העולות מן ההשוואה?

פרק יא, פסוקים א-ג: מיהו יפתח?

נברר את הידוע לנו על יפתח מפסוקים אלו: גיבור חיל, בן אישה זונה (רד"ק: בן פלגש גלעד היה), מעמדו המעורער בבית אביו, יפתח ברח מבית אביו וצירף אליו אנשים ריקים¹.

פרק יא, פסוקים ד-יא: והייתָ לָנוּ לְרֹאשׁ

הפסוקים מתארים היפוך במעמדו של יפתח: זקני גלעד פנו אליו ובקשו ממנו להושיע אותם מן העמונים. בקשתם היא להצלה צבאית: "וְהִיִּיתָ לָנוּ לְקַצֵּין" (ו), אולם במהרה, וכדי לרצות את יפתח, הם הרחיבו את הצעתם והתחייבו למנות את יפתח לראש-מנהיג: וְהִיִּיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂבֵי גִלְעָד" (ח). גלעד נענה להצעה בתנאים אלו, ומונה (עוד בטרם הניצחון) לתפקיד כפול: "וַיִּשְׁימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקַצֵּין" (יא).

הנחיה: נוכל להשוות לשופטים קודמים, הן בשאלת היוזמה: מיהו היוזם את ההצלה, והן בשאלת יחסם של השופטים (גדעון, אבימלך) למינוי לתפקיד של קבע.

פרק יא, פסוקים יב-כ: מה-לי וְלָךְ כִּי-בָאתְ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי?

¹ הביטוי "אנשים ריקים" לא מתפרש כאן, משום שהופיע כבר בפרק ט' פסוק ד'. שם הסביר רש"י: בהולים במעשיהם לעשות בלא תבונה. [הסברים נוספים.](#)

פנייתו של יפתח אל מלך עמון מביאה לידי ביטוי את כישוריו כמנהיג מדיני, אינטליגנטי מאד, ובעל יכולת ביטוי :
תלונת מלך עמון היא "כִּי-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אֶרְצֵי בְּעֵלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד-הַיַּבֶּק וְעַד-הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הִשִּׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם"
(ובלשונונו : "שטחים תמורת שלום"). יפתח השיב לו בנאום ערוך היטב, הכולל מספר טענות :

- א. (ט"ו-כ"ב) : השטחים נכבשו מן האמורי ולא מעמון ומואב.
 - ב. (כ"ג-כ"ד) : [עמון חיים בתפיסה של אל לאומי], ד' הוריש את האמורי החזק, האם אתה מצפה לנצח אותו?
 - ג. (כ"ה) : האם אתה טוב יותר מבלק מלך מואב באותה תקופה, והרי הוא לא לחם בישראל?
 - ד. (כ"ו-כ"ז) : עברו כבר 300 שנה, מה פתאום נזכרת עכשיו?
- אולם נאומו הסדור של יפתח לא נענה : "וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ עַמּוֹן אֶל-דְּבָרַי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו".

העמקה :

"בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבוֹן וּבְבִנְיָמִין וּבְעַרְעוֹר וּבְבִנְיָמִין וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר עַל-יַדֵּי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה" (פסוק כו),
בדברי יפתח ישנו נתון כרונולוגי רב משמעות - הוא מדבר על 300 שנה שעברו למן כיבוש עבר הירדן המזרחי בידי משה (בשנה הארבעים ליציאת מצרים, ערב כניסתם של ישראל לארץ). כדאי להסתייע בנתון זה לצורך התמצאות ואומדן זמן. נוכל לעשות זאת באמצעות הפניית התלמידים ל**סרגל הזמנים**.

פרק יא, פסוקים כט-מ : הניצחון והנדר

נצחונם של ישראל על עמון מתואר בכתובים כ"מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד", וכמערכה שהסתיימה בהכרעה : "וַיִּפְּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אולם הוא כמעט נבלע בתוך סיפורו של הנדר.

מתוך הנאום, יפתח מצטייר לנו כאדם שקול, שטענותיו ערוכות היטב. אולם הפסוקים הבאים מלמדים דווקא על פן מנוגד באישיותו :

ל וַיֵּדַר יִפְתָּח נֶדֶר לַה' וַיֹּאמֶר אִם-נָתַן תַּתֵּן אֶת-בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי :

לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדֹּלְתֵי בֵּיתִי לְקִרְאָתִי בְּשׁוֹבֵי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַה' וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה :

הפרשנים השונים מציגים דעות שונות לגבי כוונתו של יפתח בנדרו, ומעלים גם את האפשרות לפיה יפתח התכוון גם לאפשרות שמי שיצא מביתו לא יהיה ראוי להקרבה :

מצודת דוד

והעליתיהו - אז אקריבו עולה, אם יהיה דבר הראוי לעולה

והיה לה' - רצה לומר, אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה, יהיה קדש לה', שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין

בהתאמה, על פי פרשנים רבים לא הקריב יפתח את בתו בפועל. על פי פירושים אלו פרשה בתו של יפתח מחברת בני אדם, לא נישאה לאיש, וחיה בבית שבנה לה אביה.

לפי מדרש תנחומא, המובא להלן, בת יפתח אכן הוקרבה :

מדרש תנחומא פרשת בחוקותי סימן ה ד"ה (ה) דבר אחר

כן את מוצא ביפתח הגלעדי מפני שלא היה בן תורה אבד את בתו, אימתי? בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר...
באותה שעה היה עליו כעס מן הקב"ה, אמר : אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל היה מקריב אותו לפני?

לכך זימן לו בתו... 'והנה בתו יוצאת לקראתו, ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר אהה בתי וגו', ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב' (שופטים י"א),

והלא פנחס היה שם, והוא אומר: לא אוכל לשוב!?

אלא פנחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול ואיך אלך אצל עם הארץ, יפתח אמר אני ראש שופטי ישראל ראש הקצינים אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט, מבין תרויהון אבדת ההיא עלובתא מן עלמא, ושניהם נתחייבו בדמיה, פנחס נסתלקה ממנו רוח הקדש, יפתח נתפזרו עצמותיו שכן כתיב (שם יב) 'ויקבר בערי גלעד',

כיון שבקש לקרבה היתה בוכה לפניו,

אמרה לו בתו: אבי! יצאתי לקראתך בשמחה ואתה שוחט אותי,

שמא כתב הקב"ה בתורה שיהו ישראל מקריבין לפני הקב"ה נפשות אדם,

אין כתיב בתורה 'אדם כי יקריב מכס קרבן לה' מן הבהמה' (ויקרא א) מן הבהמה ולא מן בני אדם,

אמר לה בתי נדרתי 'והיה היוצא אשר יצא והעליתיהו עולה', שמא כל הנודר יכול הוא שלא לשלם נדרו?

אמרה ליה והרי יעקב אבינו שנדר' כל אשר תתן לי וגו' (בראשית כח)

ונתן לו הקב"ה שנים עשר בניס, שמא הקריב להקב"ה אחד מהם?

ולא עוד אלא חנה שאמרה 'ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה' וגו' (שמואל א א)

שמא הקריבה את בנה לפני הקב"ה?

כל הדברים האלה אמרה לו ולא שמע לה,

כיון שראתה שלא שמע לה, אמרה לו:

הניחני וארד אצל ב"ד שמא ימצאו פתח לנדרך,

שנאמר (שופטים יא) 'הרפה ממני שנים חדשים ואלכה וירדתי על ההרים' וגו',

אמר רבי זכריה: וכי יש אדם יורד על ההרים והלא בני אדם עולים להרים? מהו וירדתי על ההרים?

אלו סנהדרין כמה שנא' (מיכה ו) 'שמעו הרים את ריב ה' ,

הלכה אצלם ולא מצאו פתח ליפתח ולהתיר לו את נדרו,

בעוון אותן ששחט משבט אפרים... שהעלים הקב"ה מהם את ההלכה שלא ימצאו פתחו להתיר לו את נדרו,

עלה ושחטה,

ורוח הקדש צווחת: נפשות הייתי רוצה שתקריב לפני? 'אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי' (ירמיה ז)...

המדרש מעלה מספר נקודות משמעותיות:

1. הפזיזות שבנדר, אולי גם ההשפעה האלילית הניכרת: מה גרם ליפתח להעלות על דעתו אפשרות של הקרבת בתו?
2. חמור מכך: הנדר לא בוטל משום שהתנהל ויכוח על השאלה מי יבוא אל מי כדי לבטל את הנדר: האם הסמכות המדינית (יפתח) תכפוף עצמה לסמכות הרוחנית (בית הדין), או שהסמכות הרוחנית תבוא אל הסמכות המדינית. מתוך הדיון הזה, בין אם נראה אותו כויכוח שכל מהותו היא כבוד, ובין אם נראה אותו כדיון רב חשיבות, "מבין תרויהון אבדת ההיא עלובתא מן עלמא".

העמקה: הרמב"ן מתייחס לנדרו של יפתח, בפירושו [לויקרא, כז, כט.](#)

פרק יב, א-ו

ביהושע כ"ב ביטאו שנים וחצי השבטים חשש מפני ניתוק אפשרי בינם ובין שבטי עבר הירדן המערבי. סיפור השחיטה בבני שבט אפרים אימת את החשש הזה באופן הגרוע ביותר.

יפתח, שגילה סבלנות רבה בדיון עם בני עמון, היכה בזרוע נטויה את בני עמו משבט אפרים. נוכל להשוות את קוצר רוחו של יפתח למתינותו של גדעון ביחס לבית אפרים, אולם נוכל גם להשוות את התנהגותו של יפתח אל בני אפרים להתנהגותו של גדעון לאנשי סוכות, שאותם הוא "יידע" בקוצי המדבר (ח, טז), ולאנשי פנואל, שהוא הרג בהם (שתי הערים, סוכות ופנואל, שוכנות בצדו המזרחי של הירדן). שני המקרים מעידים על מתיחות עזה ועל פילוג עמוק בין השבטים ששכנו משני צידי הירדן.

השוואה זו חשובה, משום שהיא מקדימה את הלימוד של פרשת פילגש בגבעה: התנהגות אנשי יבש גלעד והתגובה החריפה של שבטי ישראל².

² שאל, שנחלץ לעזרת אנשי יבש גלעד, התחיל להביא מרפא לחולי זה.

פרק יב, ח-טו

הפסוקים מתארים שלושה שופטים נוספים :

ח-י : אבצן מבית לחם אשר ביהודה

יא-יב : אילון מזבולון

יג-טו : עבדון בן הלל מפרעתון אשר בארץ אפריים.

הצעה : פרקים י-יב התייחסו לשישה שופטים בסך הכל. כדי לציין אותם תוך סימונם על המפה, ולהבחין בפיזור על מפת הארץ, ובכך שאחד ממאפייני התקופה היא מלחמות ומעשי הצלה מקומיים.